

М. Антонович

М. П. ДРАГОМАНОВ І «ВІЛЬНЕ СЛОВО»

(На базі таємних австрійських документів)

Роль Михайла Петровича Драгоманова (1841—1895) у видаванні часопису «Вольное Слово» у Женеві (1881—1883) належить дотепер до найтемніших і найменше висвітлених сторінок його біографії, при чому це не так торкається основних фактів, які досить добре відомі, а самої інтерпретації їх, вияснення закулісів цілої тої афери.

Улітку 1881 року «Священна дружина», яка постала як реакція на убивство Олександра II, і вирішила воювати з революціонерами новими, нетрадиційними методами, вислала закордон свого члена Аркадія Павловича Мальшинського для видання газети, яка виступала б проти терору. Мальшинський зав'язав зносини з цілим рядом визначних політичних емігрантів (Лавров, Аксельрод та інші) і при близькій співпраці з М. Драгомановим видавав у Женеві «Вольное Слово», в якому Михайло Петрович інтенсивно співпрацював, опісля, від 37 числа (15 травня 1882) став фактичним, а від 1 січня 1883 р. також і формальним редактором.

Та за цими сухими даними є стільки різних можливостей інтерпретацій, стільки закулісних подій, зв'язків і матеріалів, що незважаючи на багатощу літературу на цю тему, нам і дотепер ще не зовсім ясна ціла ця справа, а чим більше її роз'яснюють, тим більше вона затемнюється. Чи був Драгоманов свідомим агентом, як доводять Б. В. Анальч і Р. Ш. Ганелин,¹ чи був він несвідомим знаряддям провокації, як твердять переважно українські учені,² чи «Земський Союз» був лише вигадкою «Священної дружини»,³ чи існувало декілька земських організацій,⁴ яку, врешті, роль відігравали в цілій

¹ Б. В. Анальч, Р. Ш. Ганелин, С. Ю. Витте, М. П. Драгоманов и «Вольное Слово» в «Исследования по отечественному источниковедению». Сборник статей посвященных 75-летию профессора С. Н. Валка. АН СССР, Институт истории. Труды, выпуск 7, Москва—Ленинград 1964, стор. 163—178.

² Чия це фальшивка? (Збірна відповідь 12 українських учених на статтю в прим. 1), Вітчизна 1965, ч. 8, стор. 167—174; численні праці Д. Заславського, В. Дорошенка ітд.

³ Останньо: Shmuel Galai, Early Russian Constitutionalism, „Vol'noe Slovo“ and the „Zemstvo Union“. A study in deception. Jahrbücher für Geschichte Osteuropas. NF, Band 22, 1974, Heft 1, p. 35—55.

⁴ Nancy Butler, Vol'noe Slovo and the “Zemstvo Union”: Was Russian Liberalism Dead in 1881? Canadian Slavonic Papers, vol XVI, Nr. 1, 1974, p. 14—37.

цій справі Гольцев, через якого йшли, мабуть, гроші на газету, П. Шувалов, С. Вітте та інші? Ці і багато інших питань чекають ще на своє повне з'ясування.

Майбутній учений, який схоче об'єктивно і безпристрасно підійти до цієї теми і вивчити всі матеріяли до цього питання, не зможе пройти повз одне дуже важливе джерело, яке дотепер лишилося поза увагою учених, а саме тайні документи австрійського «Haus-, Hof- und Staatsarchiv» у Відні. Щоправда, на початку 1930-х років ці документи вивчав П. Кашинський однак його завдання були трохи інакші і він подав цілий ряд уривків із документів, які містяться в цьому архіві,⁵ а серед них також такі, які відносяться до нашої теми. Більше наукове значення мають ті виписи, які В. Левинський подав у збірнику «З минулого» однак він користав з джерела віденського палацу юстиції, який згорів 1927 року. Невідомо, з яких причин у цьому його резюме є перерва між 1880 і 1889 роком, так що про «Вільне Слово» там нічого немає. Інакше ці матеріяли перегукуються з документами, які тепер зберігаються в віденському архіві, хоч і не є тотожні.

Звичайно, австрійський уряд мусів дуже пильно стежити за М. Драгомановим, оскільки він мав своїх прихильників у Галичині, а крім того сама діяльність М. Драгоманова видавалася австрійському міністерству внутрішніх справ взагалі небезпечною. Женевські агенти подавали докладні, і, хоч не завжди бездоганно точні, але все ж таки, звичайно, коректні дані про М. Драгоманова, його коло знайомих та про діяльність цієї групи еміграції з Росії. Зокрема багато інформацій є про справи пов'язані з «Вольным Словом».

1.

Першу інформацію про газету знаходимо 24 серпня 1881 (ч. 2679). Інформаційне бюро (міністерства закордонних справ) наводить коротку статтю польського соціяліста з Женеви (Пр. 3787). Серед інформацій є теж повідомлення про перехід М. Драгоманова з радикальної до поміркованої «партії» російських утікачів та про заснування ним тижневої газетки «Вольное Слово», яка лагідними словами обіцяє підтримувати конституцію і децентралізацію Росії.

14 вересня замітка (І. Б. 2998) з Берліну говорить про те, що «твердження віденського інформатора, немов би Драгоманов раптово перейшов з радикального в поміркований табір, не відповідає правді, бо ці зміни поглядів проходили поступово і завершилися рік тому».

⁵ П. Кашинський, М. Драгоманов у світлі чужих тайних документів. Розбудова Нації, 1933, ч. 11—12, стор. 275—277.

⁶ Граф Микола Павлович Ігнат'єв (1832—1908), з травня 1881 до травня 1882 був міністром внутрішніх справ Росії, однак його відносини з «Священною дружиною» не були найкращі.

21 вересня 1881 те ж Інформаційне Бюро міністерства закордонних справ Австрії (ч. 2874) звертає увагу на статтю М. Драгоманова у «Вольном Слове» про українську національність.

12 жовтня (І. Б. 3044) вислано конфіденційно австрійському послу в Петербург графові Калнокі замітку, а до неї додано листа такого змісту: «Від 8 серпня ц. р. виходить у Женеві під назвою «Вольное Слово російський тижневик... До цього треба додати, що інше конфіденціальне джерело нас запевняє, що ця газета, у часті у якій бере також перебуваючий у сучасну пору в Женеві Б. Веселіцький (Божідаріч), користується заступництвом графа Ігнат'єва⁶ і має завдання...» (у цьому місці починаються дві версії — перша): «тим часом обороняти сучасний російський уряд, а пізніше діяти в інтересах балканських слов'ян, а зокрема пропагувати автономію Боснії і Герцеговіни...» (Друга версія іншою рукою): «...російських (перекреслено — прим. М. А.) нігілістів обманювати тимчасовими наладами на російський уряд і таким чином довідуватися про їхні плани. Цей часопис через Німеччину контрабандою перевозять у Росію, щоб викликати враження незалежності і поміркованої опозиції».

У замітці висланій разом із цим листом коротко переказано програмну статтю першого числа «Вольного Слова» та деякі інші статті, а на вступі зазначено, що незважаючи на сім виданих чисел від 8. 8. тенденція і завдання «енігматичні». Наприкінці замітки згадується вже полеміка з іншим російським женецьким часописом «Общее дело», який поставив редакції «Вольного Слова» провокативний запит, як вона відноситься до графа Ігнат'єва. На думку автора замітки питання на місці, оскільки в газеті впадають в очі симпатичні висловлювання про графа Ігнат'єва.

Далі архівні матеріали мовчать про М. Драгоманова майже пів року, а згадка про нього 6 квітня 1882 року з Угорщини не має нічого спільного з «Вольним Словом». 20 квітня Інформаційне Бюро Міністерства Закордонних справ переслало міністерству внутрішніх справ (2046) на підставі повідомлення празького намісництва від 9 квітня інформацію про різні, переважно чеські часописи, а потім обговорює цілий ряд статей М. Драгоманова у «Вольному Слові». («Мета союзу трьох царів» про балканську політику, «Германізм на Сході і Московитизм на Заході» про німецький Drang nach Osten і про змагання німецьких соціалістів відновити вільну Польщу та врешті «Заколот у Галичині» про спільні виступи українських і польських селян проти панів).

13 травня 1882 року (І. Б. 1986/4) є інформація про видання брошури Черкезова:⁷ «Драгоманов из Гадяча в борбе с русскими рево-

⁷ Варлаам Миколайович «Джан-Асланович» Черкезов (власиво Черкезішвілі (1846—1925). Революціонер-нігіліст, близький співробітник С. Нечаєва. Про його революційну діяльність до втечі з Росії, а власне з Сибіру див. П. К. Рагіани, Грузинские шестидесятники в русском освободительном движении. Тбилиси, Изд-во «Мерани», 1968, зокрема стор. 173—189. Його нападок на М. Драгоманова не завжди треба брати дуже серйозно. Adam

люціонерами» з додатком, що «Його статті в «Вольном Слове» викликали серед російської еміграції в Женеві підозріння, що він тепер перебуває на утриманні російського уряду...». У цій брошурці виведено «Драгоманова наклепником, фальсифікатором і зрадником».

2.

Досить багато уваги присвячують австрійські міністерства закордонних і внутрішніх справ «Вольному Слову» у 1883 році, коли М. Драгоманов став і формально редактором часопису. Про цю зміну ми довідуємося із ознайомлення, яке склали в Інформаційному бюро міністерства внутрішніх справ (ч. 345/4) для доповіді 31 січня 1883 на підставі щоденного звіту львівського директора поліції від 27 січня.

«Від Нового Року виходить газета женеvських соціалістів «Вольное Слово» двічі місячно під редакцією названого професора Драгоманова на тонкому шовковому папері для кращого розповсюдження...» Далі згадано, що на митниці «конфісковано 52 число цієї газети адресоване на «Матицю Руську», де м. ін. знаходиться стаття «Листи з австрійської України»... підписана «М-он» (Мирон). Автором її є правдоподібно аграрний соціаліст Іван Франко, який мешкає на Дрогобиччині». Далі переказується зміст її: важке становище селян невдоволених з уряду і тому вони чекають приходу «москалів», щоб перейти до них. У статті наведена коломийка:

«Ой, цісарю, цісарочку,
Який ти ледащо!
Береш люди, береш гроші
І не знати защо».

Наприкінці зазначено, що директор львівської поліції поробив заходи, щоб цю газету заборонити.⁸

Наступний документ це власне кажучи кореспонденція надрукована в вечірньому виданні «Ноес Вінер Таблятт» від 10 березня 1883. У цій кореспонденції з Женеві спеціально для «Neues Wiener Abendblatt» під заголовком «Die kaiserlich privileg.(ierte) nihilistische Presse» репортер не гірше поінформований про те, що діється серед російсь-

B. Ulam, In the Name of the People, New York, The Viking Press 1977, XII + 418 p. переконливо показав, як революціонери — не перебирали в методах, коли треба було скомпромітувати немилих їм осіб. У цьому зокрема визначався Нечаєв та його група. Що Черкезішвілі умів казати неправду бачимо з даних Непейцева (Ратіани, op. cit., стор. 186) і Драгоманова (Архів, т. I, Варшава 1937, стор. 244). Обидва в один голос, очевидно із слів Черкезішвілі твердять, що його заслали на Сибір за справу Каракозова, коли насправді це була багато пізніша справа Нечаєва. За Каракозова він сидів вісім місяців у тюрмі.

⁸ На одному з аркушів написано олівцем Кашинський 1933, очевидно час, коли він працював в архіві. Листки цього документу в архіві перекладені.

кої еміграції в Женеві ніж австрійські міністерства і поліція, пише докладну статтю, в якій з'ясовує закуліси російських відносин в Женеві. Очевидно, і цей кореспондент, так само як і австрійські міністерства внутрішніх і зовнішніх справ, нічого не знає про існування «Священної дружини», а тому приписує ініціативу заснування російських часописів у Женеві російським міністрам закордонних справ графам Ігнатьєву і Толстому. Цю кореспонденцію передруковуємо в оригіналі.

Два дні перед закриттям «Вольного Слова» 28 квітня 1883 віденська поліція мала повідомлення, що «відомий російський революціонер Драгоманов висловився перед друзями, що він видасть ще лише одне число «Вольного Слова», а опісля часопис перестане виходити. Як причину подають, що Драгоманов довгий час не отримав пообіцяних йому грошей на видання часопису і треба припустити, що «Земський Союз» не дотримує зобов'язань».

3.

Однак, на цьому відомості про «Вольное Слово» в віденському архіві не кінчаються, як можна було б сподіватися. 21 червня 1883 (І. Б. 2620/4) австрійська влада отримала «з кіл утікачів у Швейцарії (повідомлення) про гостру війну між групою «Народня Воля» і «Вільне Слово». Причиною була стаття Лаврова в календарі «Народної Волі», Женева 1883, за яку образився головний редактор «Вольного Слова» Михайло Драгоманов, який має українські (в оригіналі малоросійські — прим. М. А.) тенденції. В одному з останніх чисел свого часопису він дав гостру відповідь Лаврову і закинув йому постійну зміну поглядів. Лавров став прихильником групи терористів». Цікаво, що копію цієї нотатки переслано царському російському консулові, колезькому радникові Константину Губастову.

Цей обмін інформаціями продовжувався і пізніше, як ми побачимо і дав деякі несподівані наслідки. Такою чи іншою мірою вони стають далеким відгомоном факту видавання «Вольного Слова». Так з 15 березня 1884 року (І. Б. 651/4) із Відня іде конфіденційний лист ц. к. президентові міністрів, як керівникові міністерства внутрішніх справ і президентові міністрів Угорщини в тій самій функції про Драгоманова. Джерело інформації Чернівці 11 березня! Про Драгоманова говориться, що «це ексцентрична голова, раз він соціаліст, то знов нігіліст, то анархіст і міняє часто свої погляди. Коло нього є декілька студентів з Києва. Зв'язок з Росією утримує він через російських студентів у швайцарських чи німецьких університетах... Далі говориться про його прихильників у Галичині і додано: «Драгоманов отримує з Лондону річно десять тисяч карбованців. Тепер він менше радикальний, ніж був три-чотири роки тому...»

Австрійський уряд був природно більше зацікавлений зв'язками Драгоманова з Галичиною і тому присвячував цій справі пильну ува-

гу. Так наприклад ц. к. галицький намісник повідомляє 4 травня 1884 про зв'язки Драгоманова з галичанами. Потім в листі переказано на підставі твердження львівського директора поліції, що «Драгоманов отримував фонди на видання «Громади» і «Вольного Слова» від своїх однодумців із Росії, однак ці засоби за минулого пів року надходять все рідше, так, що Драгоманов заробляє літературною працею у французьких часописах та в російських журналах «Вестник Европы» і «Киевская Старина», де він пише під псевдонімом М. То.»

З того часу пройшло понад п'ять років. Зацікавлення австрійської влади у зв'язку з Драгомановим перейшло на інші речі, як «Вільна Спілка» його національне і соціальне питання та як ми бачили на можливих зносини з Галичиною. У серпні 1889 року галицька поліція арештувала як підривних соціалістів групу українських студентів з України. Про цю аферу також існує деяка література, а з боку прогульковців про неї подав цікаві спомини А. Маршинський.⁹ Правда, суд виправдав арештованих, але віденська поліція і з свого боку робила розслідування.

Результатом цього є строго конфіденціальний документ (І. Б. 1889/4) записаний 27 серпня 1889 з слів «конфідента Б. (або Л.), який сам народився в Києві і Федора Кістяковського знав особисто...» як палкого прихильника М. Драгоманова. Цей агент розповів, що «Драгоманов попав у такий серйозний конфлікт з російською поліцією, що мусів тікати (?! — М. А.) з Києва в Австрію..., а звідтіл в Женеву, де він з Лавровим попав у нігілістичний табір, але лишився українцем. Пізніше йому велось погано і договорився з російським урядом через посла Новікова». Новіков «нібито сам казав конфідентіві, що тепер Драгоманов отримує пенсію в 6000 карбованців річно, а це відразу видно в його політичному ставленні, бо тепер він вже не проповідує боротьби українців проти великоросів, а спілку на базі національної групової системи і рівноправности. Тепер вже Драгоманов не нігіліст, відкидає всякі замахы і повстання, а проповідує державний соціалізм в інтересі українців (в оригіналі рутенців — М. А.), щоб таким чином звільнитися від російських і польських великих земле-власників і передати владу в руки народу, отже українських мас. Поляки і великороси уважають Драгоманова ультрасоціалістом, однак російська поліція вмє його краще оцінити...» Далі агент виправдує Ф. Кістяковського, уважає будь-які зносини з Лавровим виключеними, хоч його зносини з львівською «Просвітою» йому видаються нормальними.

Виправдування ці були настільки явні, що записувач розмови, який, до речі, мав не надто чітке перо подав від себе таку примітку: «Українофільський напрямок не виключає зв'язків з анархістами і соціалістами, щоб їх використовувати як засіб до мети».

⁹ А. Маршинський, Поїздка в Галичину 1889 року. Календар-альманах «Дніпро», Львів 1924, стор. 82—101.

ДОДАТОК

Оригінальні документи¹⁰

1.

No 3787 Pr.

2679/81 I. B.¹¹

„...Eine zweite Trennung fand in der Schweiz auch in einem anderen Socialistenlager statt. — Der bekannte Michael Dragomanow übergang plötzlich aus der radikalen in die gemässigte Partei der russischen Flüchtlinge und gründete (sich)¹² unter dem Titel: „Wolnoje Slowo“ (Freies Wort) sein eigenes Wochenblättchen, welches in ziemlich zahmen Worten verspricht, für die Einführung der Konstitution und Dezentralisation in Russland einsetzen zu wollen.

Überhaupt wenden sowohl polnische als auch russische Socialisten in Genf der Presse ein grösseres Augenmerk zu und überbieten sich förmlich in Herausgabe von socialistischen Druckwerken...“

Wien, am 24. August 1881.¹³

2.

2998/81 I. B.

Notiz.

„...Die Behauptung des Wiener Berichterstatters, dass Dragomanow plötzlich aus dem radikalen in das gemässigte Lager übergegangen sei, entspricht nicht den Tatsachen, denn diese Sinnesänderung hat sich sehr allmählig vollzogen, und war bereits vor Jahresfrist vollendet...“

Berlin, den 14. September 1881.

3.

3044/81 I. B.

An

Graf Kálnocky in Petersburg

12. Oktober 81

Vertraulich

Seit 8. August d. Jahres erscheint in Genf unter dem Titel „Wolnoje Slowo“ (La parole libre) ein russisches Wochenblatt, über welches uns die...^{13a} abschriftlich unverwahrte (?) Notiz zugekommen ist.

Ich habe derselben nur noch beizufügen, dass uns von anderer confidencien Seite versichert wird, dieses Blatt, an dessen Gründung¹⁴ der bekannte,

¹⁰ Щира подяка належить пані І. Судчак за переписання документів на машинці, а проф. д-рові І. Лисяк-Рудницькому за присилку копій останніх статей про М. Драгоманова.

¹¹ Pr. (Polizei) Pr(äsidium), I. B. — Informations Büro des Ministeriums des Innern.

¹² sich пізніше перекреслено.

¹³ Цю інформацію передано царському російському послові фон Убрілю.

^{13a} Нерозбірливо написане слово.

¹⁴ Іншою рукою перекреслено, а над рядком написано: «bei welchem auch».

dermalen in Genf sich aufhaltende B. Weselitzky¹⁵ beteiligt,¹⁶ werde vom Grafen Ignatiew patronisiert u(nd) habe die Aufgabe

die¹⁷ Nihilisten durch zeitweilige Angriffe auf die russische Regierung zu täuschen und auf diese Weise hinter ihre Pläne zu kommen.

Dasselbe werde über Deutschland auf Schleichwegen nach Russland geschmuggelt, um den Schein der Unabhängigkeit und gemässigter Opposition zu wahren.

vorläufig die gegenwärtige russische Regierung zu verteidigen, später aber im Interesse der Balkan-Slaven zu wirken, und insbesondere der Autonomie Bosniens und der Herzegowina das Wort zu reden.

Indem ich Vorstehendes Euerer Excellenz zu ...¹⁸ persönlicher Information mitzuteilen mich beehre, ...¹⁸

ad 3044/81 I. B.

Anarchistische Blätter

Notiz¹⁹

Die Tendenz und Bestimmung des seit 8. August in Genf erscheinenden russischen Wochenblattes Wolnoje Slowo (das freie Wort) ist, trotzdem bereits schon 7 Nummern erschienen sind, ziemlich enigmatisch. In dem Programmartikel der 1. Nummer wurde das Unternehmen damit motiviert, dass das „freie Wort“ überhaupt unter den gegenwärtigen Censurverhältnissen im Ausland selbst eine Unmöglichkeit sei. Das bürokratische Regime habe Ausland in die kläglichste Lage versetzt²⁰ und selbst die grossen Reformen hätten durch die bürokratische Anwendung dem Reiche mehr Unheil als Nutzen gebracht. Um über die Quellen des Übels sich offen aussprechen zu können, hätten nun einige Patrioten diesen Weg gewählt. Ihr Ideal sei die Freiheit des Individuums und eine bessere Verwaltung durch Anerkennung der nationalen Rechte der grossen Völkerstämme Russlands, welche durch die Zemstwo's ihre Wünsche kundgeben sollen. Nur so sei die Entfremdung, welche zwischen der Regierungsgewalt und der Gesellschaft eingetreten, zu bannen. Welche Mittel angewendet werden sollen, um dieses Ziel zu erreichen, darüber schwieg der Programmartikel.

Aus dem Ton der folgenden Nummern konnte man nur entnehmen, dass das neue Organ eben so gegen die Willkürherrschaft front macht, wie gegen die beiden extremen Parteien: die nihilistischen Terroristen und die Moskauer Reaktionäre. Dass²¹ es mit den Nihilisten nichts gemein hat, gab W.(olnoje) Sl.(owo) besonders in der 4. Nummer zu erkennen, wo es der Aktionspartei

¹⁵ Над рядком встановлено: Bozidar(ов)іс; «ов» нами взято в дужки. Божідаріч.

¹⁶ В оригіналі згідно з тодішнім правописом: betheilig, далі перекреслено «sein soll».

¹⁷ Далі перекреслено: russischen.

¹⁸ Слово не можна відчитати.

¹⁹ Написано олівцем, а збоку подано: Graf Kálnocky, а Anarchistische Blätter перекреслено.

²⁰ Спершу було gebracht, однак потім перекреслено і подано як в тексті.

²¹ Відсіля аж до кінця параграфу пізніше перекреслено.

zu bedenken gab, dass die öffentliche Meinung in der Schweiz selbst, die Ausweisung Krapotkins gebilligt hat.

Erst in der sechsten Woche seines Bestehens, u. zw. der 6. Nummer glaubt sich das Blatt über seine Tendenz näher aussprechen zu müssen. Es hielt sich dazu bemächtigt durch die in verschiedenen Blättern gemachte Angabe, dass W. Sl. sich selbst auf seine Verbindungen mit den massgebenden Kreisen Petersburgs berufen habe. Das sei eine Lüge. Die Insinuation möge daher kommen, dass W. Sl. als Emigrantenorgan kein eigentliches Programm aufgestellt hat. Aber ein Programm mit Ratschlägen, wie es die herrschende Bürokratie anfangen soll um das Reich zu regenerieren, wäre nach der Ansicht des Blattes eine ganz nutzlose Mühe gewesen; insofern aber dieses Ziel durch die Revolution angestrebt sei, darüber erklärt das Organ keine eigenen Ansichten zu haben. Durch eine künstlich erzeugte Revolution sei in Russland nichts zu erreichen. Dort wie überall gehöre den revolutionären Führern nicht das erste, sondern das letzte Wort. Vor allem müsse man trachten dahin zu wirken, dass das Volk in seiner Gesamtheit zur Erkenntniss seiner Rechte gelangte und wenn dann eine Kundgebung des Gesamtwillens möglich geworden, sei Alles zu erreichen. Eine solche Kundgebung zu ermöglichen, sei eine Aufgabe des Blattes.

Die seltsame Prätension, mittels dieses Genfer Wochenblättchens alle Stände Russlands zu einer geschlossenen Opposition gegen das herrschende System zu organisieren hat indess, dem ebenfalls in Genf erscheinenden russischen Blatte (Obsczeje djelo) „die gemeinsame Sache“ Anlass gegeben, die Rolle, welche W. Slowo spielt, zu beargwöhnen. Dieser Angewohn spitzt sich in der Frage zu: wie das neue Blatt über den Grafen Ignatiew denke. Darauf gibt das²² Organ eine ausweichende Antwort. Sie lautet: Insoferne es dem Frager sicher erwünscht wäre, zu hören, dass Graf Ign. ein „escroc“ sei, so könne ihm W. Sl. schon deshalb nicht den Gefallen thun, wie es doch unmöglich sei, einen Staatsmann mit einem so ausgedehnten Wirkungskreise mit zwei Worten zu charakterisieren.

Nicht ohne Grund hatte das ältere Genfer Russenblatt die Frage gestellt, denn die wiederholten sympatischen Äusserungen über Grafen Ignatiew müssten jedem Leser des neuen Blattes auffallen.

4.

1668 I. B. ex 882

4

2046

Ministerium d. Innern M. I.

2 Einsichtsstücke

2 Berichte der Prager Statthalterei ddo 9. April, 1. J. pr. No. 2780 & 2830 wonach dem dortigen Polizeidirektor seitens der k. k. Postbehörde ein im Postwege unter der Adresse der Redaction der Zeitschrift „Budoucnost“ eingelangtes Exemplar der Nummar 30 ferners (! M. A.) 6 Exemplare der unter der Adresse der Redactionen der „Politik“, „Národní Listy“,²³ „Osvěta“, „Pokrok“, „Dalibor“ und „Budoucnost“ eingelangten No. 31 vom 18. März des Bulletin

²² Нерозбірливе слово (мабуть interpellirte).

²³ В оригіналі помилково «Narodnidny listy». Додаткових знаків чеської абетки в оригіналі немає (знаків довшення і м'якшення).

du Journal russe „Volnoie Slovo“ (La Parole Libre) in Genf erscheinend, zu-
gekommen sind.

No 30 bespricht in Leitartikel die Unfähigkeit der russischen Regierung
die wichtigen Tagesfragen zu lösen.

Der Artikel „Das Endziel des Dreikaiserbundes“ sucht die Unmöglichkeit
für Oesterreich u. Russland ihre Oberherrschaft auf der Balkanhalbinsel
anders als durch milit. Occupation zu befestigen u. die hieraus resultierende
Abhängigkeit der beiden genannten Reiche von ihrem 3-ten Verbündeten zu
beweisen u. darzutun, dass die auf Gemeinschaft des Glaubens u. der Abstam-
mung gegründete Bande der Balkanvölker zu Russland künftig als Grundlage
eines Bundes der Völker der Balkanhalbinsel mit jenen der Ebene West-
Europas dienen werden.

Der Artikel „Der Germanismus im Orient und der Moskovitismus im Occi-
dent“ von Dragomanow behandelt den Drang der germanischen Race nach
Osten u. die Pläne einer polit(ischen) Verbind(un)g Central-Europas unter der
Hegemonie Preussens(,) welche Verbindung ein an 4 Meere grenzendes Deutsch-
land schaffen soll, während die deutschen Sozialisten die Wiederherstellung
Polens u. die Zertrümmerung Russlands im Schilde führen...

In dem Artikel „Der Aufruhr in Galizien“ spricht D(ragomanow)²⁴ von der
durch Hausner konstatierten Thatsache, dass die ruthenischen Bauern in Gal-
izien mit den polnischen Bauern in guter Freundschaft leben, dagegen dem
Herrn u. dem polnischen Staate feindselig gesinnt sind, woraus der Verfasser
deduciert, dass es Pflicht der Volksfreunde in Galizien wäre, die Nationalität
u. Religion aus dem beschränkten Kreise auszuschliessen, sich auf internatio-
nalen u. rationalistischen Standpunkt zu stellen, u. die oekonomische Propa-
ganda unter den Ruthenen, wie unter den polnischen Bauern zu beginnen...

Wien, 20. April 882

5.

Zl 2170

1986 I. B. 82

Pr:

4

Gegen den russischen Publicisten Michael Dragomanow, welcher sich rück-
haltlos der revolutionären Partei angeschlossen hatte, jedoch in letzterer Zeit
durch seine Artikel im „Volnoje Slovo“ bei der russischen Emigration in Genf
den Verdacht erregte, dass er nunmehr im Solde der russischen Regierung
stehe, hat ein Nihilist Namens Tscherkiessow eine Broschüre unter dem
Titel: „Dragomanow de Hadiatch im Kampfe mit den russischen Socialisten“
veröffentlicht, in welcher Dragomanow als Verleumder, Fälscher und Ver-
räther hingestellt wird.

Wien, am 13. Mai 1882.

6.

Nr. 345 I. B. 1883

5 A. E. dem löbl(ichen) Dep.(artement) 5(?) z(ur) g(efälligen)

4

2

E(insicht) r 9/2 Ges(ehen?) Falke

Einsichtsstück des k. k. Ministeriums des Innern, benützt für den a. u. Vor-
trag vom 31/1 883 Nr. 586/MI Tagesrapport des k. k. Polizeidirectors in Lem-

²⁴ D досить ясно, хоч можливе недбало написане V(erfasser).

berg vom 27. Jänner d. J. Nr. 4, welchem u(nter) a(nderem) zu entnehmen ist:

Seit Neujahr erscheint das Genfer Socialisten-Blatt „Wolnoje Slowo“ (la parole libre) zweimal im Monate unter der ausdrücklich angeführten Redaction des Professors Dragomanow, auf feinem Seidenpapier gedruckt und so zur leichteren Verbreitung geeignet.

In einem sub convert an den Verein „Matyca ruska“ adressirten, im Wege des Zollamtes saisirten Exemplare der Nummer 52 dieser Druckschrift befindet sich u. a. ein „Pisma iz Awstryjskoj Ukrainy“ (Briefe aus der österreichischen Ukraine) betitelter Artikel.

Nach einer seit jeher hartnäckig verfochtenen Ansicht Dragomanows bilden Ostgalizien, die nördliche Bukovina und die angränzenden Südabhänge der Karpathen als österreichische Ukraine einen integrierenden Teil der russischen Ukraine.

Das Band zwischen beiden politisch getrennten Landsteilen werde immer enger geknüpft nach Einführung der Landesautonomie in Russland werden sich die Wechselbeziehungen zwischen ihnen noch inniger gestalten und auch eine politische Vereinigung der beiden Landesteile sei in der Zukunft nicht unwahrscheinlich.

Dragomanow stellt eine Reihe von Corresspondenzen aus der österreichischen Ukraine in Aussicht. Die erste, obenerwähnte, welche „M-on“ (Miron) gezeichnet ist, dürfte von dem im Drohobyczer Bezirke in Galizien ansässigen Agrar-Socialisten Iwan Franko stammen.²⁵

In dieser Correspondenz wird versichert, das ruthenische Volk sei durchaus nicht jene träge, gedankenlose Masse, als welche sie von der polnischen und ruthenischen Intelligenz geschildert wird — es könne sich nur für die gegenwärtigen Ideale der Landesintelligenz nicht begeistern.

Die ruthenischen Bauern hätten seit jeher ihre eigenen socialen und agraren Ideale gehabt, daher ihre langjährigen Streitigkeiten mit den Gutsherren, die oft zu blutigen Auflehnungen gegen die Staatsgewalt führten, ihre charakteristische Processucht, ihre eigenartigen Begriffe bezüglich der Gemeinde-Autonomie.

Weil diesen Bestrebungen der ruthenischen Bauern zu wenig Rechnung getragen worden sei, seien die mit der jetzigen Staats- und Landes-Verfassung so unzufrieden.

Der Bauer, obwohl de jure frei, sei de facto ohnmächtig und der allgemeinen Ausnützung preisgegeben.

Die österreichisch-russischen Kriegsgerüchte hätten bei den ruthen.(ischen) Bauern die alten Hoffnungen auf den Einzug des „Moskal“ (Russen) und die Einführung sozialer und agrarer²⁶ Reformen wiedergeweckt. Am Siege Russlands hätten sie nie gezweifelt. Ruthen.(ische) Bauern sollen nach der Angabe des Correspondenten geäußert haben: „Wo kann unser Kaiser den Russen bewältigen? Sollte es jedoch dazu kommen, so würden nicht nur die Soldaten aus unserem Volke, sondern auch alle unsere Gemeinden zum Moskal übergehen. Wo gebe es den Esel, der mit dem Deutschen zusammenhielte. Der Deutsche sitzt sich bequem in Wien, auf gutem Fusse mit den Reichen, und zieht vom Volke das letzte heraus. Er hat uns in die Hände der Juden und

²⁵ В архіві перемішані сторінки. Ми реставруємо первісний порядок.

²⁶ В оригіналі помилково argrarer. Взагалі помилки в тексті і незручний переклад підказує, що або писав це не німець, або мало інтелігентний урядовець, який хотів бути дуже точним у перекладі.

der Reichen und der Beamten ausgeliefert, und selbst kümmert er sich gar nicht um das Volk“.

Im Volke werde ein Lied gesungen:

„O! Kaiser, Kaiserchen, was bist du für ein Taugenichts, nimmst Leute, nimmst Geld und man weiss nicht wofür!“

Der Polizeidirector in Lemberg hat wegen Erwirkung des gerichtlichen Verbotes dieser Druckschrift das nötige eingeleitet.

Indorsat

Auszug aus einem dem Herrn k. u. k. Batschafter in St. Petersburg zur gefälligen Kenntnissnahme.

Wien, am 9. Februar 1883.

Vom k. u. k. Ministerium des Äusseren das Communicat vidirt im Wege der Pressleitung zurück.

7.

No. 662 I. B. 883

4

Ausschnitt

aus dem Abendblatt des „N. (euen) Wr. Tagblatt“ vom 10. März 1883, betreffend russische Nihilistenzeitungen in Genf, u. z.

„Wolnoje Slovo“

„Prawda“

„Swoboda“ und die dabei beteiligten russ. (ischen) Schriftsteller:

Maltschinski — angeblich russ. (ischer) Geheim-Agent;

I. Klimoff dto. dto.

Basaroff,

Wassilij Sidorackij,

W. Schukowskij,

Fürst Tscherkesoff,

Michael Dragomanoff,

Axelrod.

Die kaiserlich privileg. nihilistische Presse.
(Original-Korrespondenz des „N. W. Abendblatt“)

Genf, 7. März 1883.

Der schlaue Graf Ignatiew ist, während derselbe russischer Minister des Innern gewesen, auf die ebenso pfiffige als originelle Idee gekommen, durch seine eigenen Beamten im Auslande nihilistische Blätter zu gründen und dieselben durch Staatsgelder zu subventionieren. So gründete er durch einen gewissen Maltschinski im Jahre 1881 in Genf das nihilistische Journal „Wolnoje Slovo“ („Freies Wort“), für welches bald der bekannte Kiewer Ex-Professor Michael Dragomanoff als Hauptredakteur, ferner die Nihilisten Wassilij Sidorackij, W. Schukowskij, Axelrod u. A. als Mitarbeiter gewonnen wurden. Bald aber wurde betreffs Maltschinski von dem nihilistischen Publizisten Fürst Tscherkesoff, mit Hilfe von Dokumenten, welche von den Genfer Nihi-

listen bei Maltschinskij entdeckt und — genommen wurden, konstatirt, dass Letzterer ein Beamter der russischen geheimen Polizei sei und das Blatt in Genf mit Hilfe der russischen Regierung gegründet habe und herausgebe.

Die Entdeckung drohte mit einem grossen Skandal für die russische Regierung und mehrere hochgestellte russische Persönlichkeiten zu endigen; der entlarvte Spion Maltschinskij bat aber händeringend um — Verzeihung und Stillschweigen und offerierte dafür den Genfer Nihilisten, das ganze von der russischen Regierung behufs Herausgabe des „Wolnoje Slowo“ anvertraute Kapital... Die praktischen Nihilisten gingen auf den Vorschlag des Spions ein, nahmen demselben einige Tausende von Rubeln ab, gaben ihm einen Theil seiner Dokumente zurück, und als Zuwage einen Fusstritt und liessen ihn dann laufen. Seit jener Zeit erscheint das „Wolnoje Slowo“ unter der Redaktion und als Eigenthum des Herrn Michael Dragomanoff in Genf in derselben Form wie früher, jedoch anstatt vier-, nur zweimal monatlich. Die Nihilisten sind eben praktisch und müssen mit dem Geld sparsamer sein, als es Graf Ignatieff gewesen.

Indessen wurde auch Graf Ignatieff von dem gleichen Schicksal, wie sein Günstling und kaiserlich privilegirter Presskosak Maltschinskij ereilt: er bekam nämlich gleich diesem vom Kaiser Alexander III. einen Abschied und ging. An seine Stelle kam Graf Tolstoi und auch dieser griff merkwürdigerweise zu demselben Mittel behufs Ausspionirung der im Ausland lebenden Nihilisten-Chefs, wie sein Vorgänger. Er entsandte nach Genf einen gewissen Klimoff und liess denselben ein neues privilegirtes nihilistisches Blatt „Prawda“ („Wahrheit“) gründen.

In diesem seinem Blatte übertraf Klimoff in Bezug auf die Entwicklung der terroristischen Ideen das Organ der Terroristen, die „Narodnaja Wolja“ (Volkswille), selbst und verstieg sich in diesem seinen „nihilistischen“ Eifer zu dem krassesten Blöd- und Wahnsinn. Das fiel natürlich den nicht so leichtgläubigen Genfer Nihilisten auf und dieselben begannen neuerdings nach der Identität der Persönlichkeit, welche sich Klimoff nannte und so schreckliche terroristische Prinzipien predigte, zu forschen und bald brachten sie heraus, dass Pane Klimoff ein ehemaliger Beamter der ehemaligen — geheimen Kanzlei des Kaisers, oder der sogenannten dritten Abtheilung, und gegenwärtig ein Mitglied der russischen geheimen Kanzlei sei... das gab man auch dem famosen „Redakteur“ Klimoff nebst einem kleinen memento zu verstehen, und der tapere russische Polizeispion bekam vor dem nihilistischen Wink einen solchen Respekt, dass er sofort an der Spitze der 20. Nummer seines Blattes vom 13. Februar 1883 folgende Kundmachung mit fetten Lettern drucken liess: „Die Herausgabe des Blattes „Prawda“ hört für immer (nawsegda) auf. Verantwortlicher Redakteur I. Klimoff“, und von Genf auf und davonlief.

Da dieser famose kaiserliche Nihilist die Sache, welche ihm von seiner Regierung anvertraut wurde, nicht so mir nichts, dir nichts aufgeben konnte oder durfte, so übergab er den noch nicht verausgabten Theil der ihm von der Regierung des Grafen Tolstoj anvertrauten Gelder einem eigens aus Petersburg geschickten dritten Individuum mit dem falschen Namen Basaroff, welcher ankündigt, dass er demnächst in Genf eine politische russische Zeitschrift, „Swoboda“ („Freiheit“) herausgeben werde, welche die soziale Revolution in Russland propagiren soll. Man will nur das Erscheinen der ersten Nummer der „Swoboda“ abwarten,²⁷ dann soll dem Herrn Basaroff tüchtig

²⁷ Від цього слова починаючи до кінця переписано рукою. Очевидно тих пару рядків було в іншій колонці газети.

unter die Nase gerieben werden, wess Geisteskind er sei. Mit solchen Mitteln also will die russische Regierung den Nihilismus ausrotten.

Zu reponiren. Am 11. März 1883.

8.

Z. 2171/Pr.

pr. 30/4 83 1112 I. B.

4

Nach vertraulichen Mittheilungen hat sich der bekannte russische Revolutionär Dragomanow Freunden gegenüber geäußert, dass er von der „Volnoje Slovo“ nur mehr eine Nummer erscheinen lassen wird, worauf diese Zeitschrift eingeht.

Als Grund hiefür wird angegeben, dass Dragomanow seit langer Zeit das ihm für die Herausgabe der Revue versprochene Geld nicht erhalten habe und es dürfte sohin die „Ziemschii Soizuz“²⁸ ihre Verpflichtungen nicht mehr einhalten.

Wien, den 28. April 1883.

9.

No. 1620 I. B. 883.

4

Aus einem Berichte des Lüb: 176.

Notiz.

Nach Mittheilungen aus Flüchtlingskreisen in der Schweiz befindet sich die Gruppe der „Narodnaja wolja“ in vollster Fehde mit der Gruppe des „Wolnoje slowo“. Der Grund hievon wäre ein Artikel des Lawrow, welcher im „Kalender der Narodnaja wolja“ — Genf, 1883. — erschienen ist und durch den sich der Chef-Redakteur des „Wolnoje slowo“, Michael Dragomanow verletzt gefunden hat, welcher bekanntlich kleinrussischen Tendenzen huldigt. In einer der letzten Nummern seines Blattes hat er dem Lawrow mit einem heftigen Artikel geantwortet und darin insbesondere seinen beständigen Gesinnungswechsel vorgeworfen. Lawrow ist nämlich ein Anhänger der Terroristen-Gruppe geworden.

Eine Copie dieser Notiz ist dem Herrn kais. russ. Consul, Collegienrath, etc. etc. Constantin von Goubastoff b.m zu übersenden.

Am 21. Juni 1883.

10.

an No. 651 I. B. 84.

Copie

4

Notiz²⁹

An der Spitze der kleinrussischen Emigration in der Schweiz steht der bekannte, gewesene Kiewer Univ. Professor Dragomanow.

²⁸ В оригіналі ясно написано «Socuz». Очевидно, в оригіналі не було точки над і, або ж переписувач її недоглянув.

²⁹ Цього таємного листа з Чернівців, мали передати ц. к. прем'єр-міністрові як керівникові міністерства внутрішніх справ і угорському прем'єр-міністрові. Лист писаний 15 березня 1884.

Er ist ein überspannter Kopf, ist bald Socialist, bald Nihilist, bald Anarchist und wechselt diesbezüglich oft seine Ansichten. In seiner Umgebung befinden sich mehrere ausgewiesene Hochschüler aus Kiew. Der Verkehr mit Russland wird durch die russ. Studenten der schweizerischen und deutschen Hochschulen unterhalten, welche ihn oft besuchen und nöthigenfalls nach Russland reisen.

Aus Galizien stehen mit ihm in Verbindung Pawlik, dessen Schwester Anna eine sehr eifrige Nihilistin, Franko und Belej aus Lemberg und Mandyczewski aus Stanislaw, ausserdem viele Präparandisten und Mediziner aus Krakau. — Dragomanow bezieht aus London jährlich 10.000 Rubel. In neuerer Zeit ist er weniger radikal, als vor 3-4 Jahren. In der Umgebung Dragomanow's befinden sich noch ein gewesener Gymnasialsupplent aus Galizien und 2 entlassene Volksschullehrer (deren Namen mir nicht bekannt sind), welche öfters längere Zeit sich in Galizien auch aufhalten.

11.

Nr. 1373 I. B. 1884

4

Vom k.k. Ministerium des Innern zur Einsicht mitgeteilter Bericht des k.k. Statthalters in Lemberg über die angeblichen Connectionen Dragomanow's mit den galizischen Socialisten.

Das Einsichtsstück ist nach erfolgter Vidirung unter Rückbehaltung einer Abschrift des Statthaltereiberichtes und der dem Acte beiliegenden Bemerkung des k. k. Polizeipräsidenten dem k.k. Min. d. Innern zurückzustellen.

Wien, am 10. Juni 1884.

Dragomanow verdient im Auge behalten zu werden. Er war Vollblutruthene, Gegner der Grossrussen. In der letzten Zeit erkennt er, dass die Ruthenen allein in Folge des poln. u. russ. Druckes recht wenig Hoffnung in die Zukunft haben und dass sie als eigener Volksstamm sich an die Grossrussen anschliessen müssen unter Wahrung ihrer Eigenheit.

12.

ad 1373 I. B.

4

Bericht des k.k. Statthalters in Lemberg an das k.k. Ministerium des Innern, ddo: 4. Mai 1884, No. 3746 Pr.³⁰

Bezugnehmend auf den hohen Erlass vom 20. März 1884 Zl. 1347/M.I. gebe ich mir die Ehre über die angeblichen Connexionen Dragomanows mit den hierländigen Socialisten Nachstehendes zu berichten. Laut Berichtes des k.k. Polizeidirectors in Lemberg vom 29. April 1884 Zl. 22/p.o. unterhält ausser Michael Pawlik in Lemberg, welcher längere Zeit in Genf weilte, sowie Ostap Terlecki in Wien keiner der galizischen Ruthenen einen beständigen Verkehr mit Dragomanow. Franko korrespondirt mit ihm selten u. zwar lediglich in

³⁰ Документ, на який написана ця відповідь не зберігся, однак він відноситься до обвинувачень, які надійшли з Чернівців 15 березня 1884 року (наш документ 10).

literarischer Beziehung; was hingegen Belej anbelangt so hat derselbe bereits seit 2 Jahren alle Beziehungen zu Dragomanow abgebrochen.

Nach der weiteren Mitteilung des Pol.-Direktors in Lemberg erhielt Dragomanow die Mittel zur Herausgabe der „Hromada“ (Gemeinde) u. des „Wolnoje Slowo“ (freies Wort) von seinen Gesinnungsgenossen in Russland, welche Mittel jedoch seit einem halben Jahre immer spärlicher einfließen, so dass D. derzeit vorwiegend von den Einkünften seiner literarischen Arbeiten sein Leben fristet. Er schreibt zum Theile für französische Blätter, zum Theile aber für die russischen, als „Wiestnik Jewropy“ und „Kijowska Starina“ unter dem Zeichen M. To. Seine in Kiew ansässige Schwester ist Mitarbeiterin der in Lemberg erscheinenden ruthenischen Blätter „Zoria“ und „Dilo“ u. schreibt unter dem Pseudonym „Olena Pczilka“.

Anna Pawlik, leibliche Schwester des Michael Pawlik, welcher sich dermal hieselbst mit literarischen Arbeiten abgibt, wohnt seit einem Jahr in Kolomea und es ist die Vermuthung nicht ausgeschlossen, dass sie durch Vermittlung ihres Bruders mit der sozial-revolutionären Partei und mit Dragomanow Fühlung hat u. von dieser Partei für die von Zeit zu Zeit eingesendeten literarischen Arbeiten die Subsistenzmittel erhält, indem ihre angebliche eigentliche Erwerbsquelle als Nähterin ihr diese Mittel nicht beschaffen könnte. Der absolvierte Rechtshörer Johann Mandyczewski aus Stanislaw, Sohn des Kornel Mandyczewski, gr. kt. Pfarrers in Nadwórna u. Landtagsabgeordneten, wurde mit dem Erkenntnisse des Lemberger k.k. Landesgerichtes in Strafsachen vom 21. Jänner 1878 Zl. 14.441 wegen Vergehens ex §§ 285 und 287 zu einer einmonatlichen Arreststrafe verurteilt, welche er auch abgeübt hat. Er ist jetzt Advokaturskandidat und Vertheidiger in Strafsachen, verweilt seit mehreren Jahren in Stanislaw, wo selbst sein Verhalten in moralischer und staatsbürgerlicher Beziehung bis jetzt keinen Anlass zu misliebigen Wahrnehmungen geboten hat. Was die angeblichen Verbindungen Dragomanows mit den Präparandisten und Medizinern aus Krakau anbetrifft, so konnte diesbezüglich nach dem Berichte des k.k. Polizei-Direktors in Krakau vom 18. April 1884 Zl. 195/pr. ungeachtet der eindringlichsten Nachforschungen Nichts Positives erhoben werden.

Die bisherigen Wahrnehmungen und die in Krakau durchgeführten Strafprozesse gegen die Sozialrevolutionäre haben jedoch zur Evidenz dargethan, dass Dragomanow seine agitatorische Thätigkeit auf West-Galizien nicht ausgedehnt hat. Die Namen des gewesenen Gymnasial-Supplementen aus Galizien, sowie zweier entlassener Volksschullehrer, deren in der Beilage des bezogenen Erlasses Erwähnung geschieht und welche in der Umgebung D.'s sich befinden und hierlands öfters längere Zeit aufhalten sollen, konnten bis jetzt nicht erhoben werden. Laut zitierten Berichtes des Krakauer Polizeidirektors dürfte einer von diesen Lehrern Josef Kokurewicz sein. Derselbe ist zu Koropicz³¹ in Galizien im Jahre 1853 geboren, gr. kt. war Volksschullehrer in Neumarkt und stand in strafgerichtlicher Untersuchung als Mitschuldiger in dem Krakauer Strafprozesse des Ludwig Waryński. Nach Einstellung dieser Untersuchung wurde derselbe im Juli 1879 auf freien Fuss gesetzt u. nach Neumarkt dirigirt, woselbst er jedoch nicht eingetroffen u. seither aus Galizien verschwunden ist.

Ausser dem Letztgenannten verweilt in der Schweiz und namentlich in Genf Adam Dabrowski, gewesener Schüler der Krakauer Lehrerbildungsanstalt hernach Schlossergeselle gleichfalls bekannt aus dem Krakauer Prozesse gegen

³¹ Можливо, Которув.

Ludwig Waryński u. Genossen. Dabrowski wurde zum Militär assentirt, ist jedoch am 7. März 1883 desertirt u. steht in Genf in Verbindung mit Witold Piekarski, dem Redakteur der revolutionären Zeitschrift „Przedswit“.

Bemerkung des k.k. Polizei-Präsidenten in Wien, ddo. 30. Mai 1884.

Gesehen, mit dem ergeb. Beifügen, dass Ostap (Eustach) Terlecki, welcher gegenwärtig im IX. Bezirke, Mariannengasse No. 18 wohnt, entsprechend überwacht und gegen denselben gegebenen Falles das gesetzliche Amt gehandelt werden wird.

13.

Wien, den 27. VIII. 1889.³²

2628 I. B. 1889

4

Conf.(ident) B....³³

vorgetragen
Strengvertraulich

der selbst aus Kijew gebürtig ist, behauptet, den in Galizien als russ. Sozialist verhafteten *Theodor Kistiakowski* persönlich gekannt zu haben. Er ist der jüngere Bruder des Kunstlehrers an der Kijewer Universität Kistiakowski — u. war während seiner Studienzeit als ein enthusiastischer Anhänger des Professors *Dragomanow* bekannt, als dieser sich noch als Ultra-Ukrainer und als Feind Russlands gerirte(?). *Dragomanow* gab dazumals(?) ukrainische Lieder heraus im Geschmacke Scheftschenkos, und gerieth mit der russ. Polizei in ein derartiges Zerwürfnis, dass er aus Kieff nach Österreich flüchten musste. Er hatte sich in Lemberg aufgehalten, wurde aber sowohl von den Polen, als auch den russ.(isch) gesinnten Ruthenen angefeindet, begab sich nach Genf, von wo er mit *Lawrow* eine Schwenkung ins nihilistische Lager machte, dabei aber immer sein Ukrainerthum im Gegensatze zum Grossrussenthum vertheidigte. — Später ging es ihm jedoch schlecht, und er paktirte mit der russ. Regierung und zwar durch den Botschafter Nowikoff. Dieser selbst habe ihm, dem Konfidenten gesagt, dass *Dragomanow* jetzt eine Pension von 6000 Rub. jährlich beziehe — und dies machte sich in seiner polit. Geltung sofort bemerkbar; denn jetzt predigt er nicht mehr den Kampf der Ukrainer gegen das Grossrussenthum, sondern eine Union — auf Grund eines nationalen Gruppensystems — und der Gleichberechtigung. Jetzt ist *Dragomanow* nicht mehr Nihilist, weist jedes Attentat und jeden Aufstand zurück, dafür predigt er den Staatssozialismus, und zwar im Interesse der Ruthenen, um sie auf diese Art von den russischen und polnischen Grossgrundbesitzern unabhängig zu machen, und die politische Gewalt in die Hände des Volkes, sonach der ruthenischen

³² Документ з багато пізнішого часу і відноситься до іншої справи, однак має посереднє значення і до видавництва «Вільного Слова», а тому ми наводимо його в цілості. Свого часу д-р П. Кашинський дав частину цього документу в досить вільному перекладі українською мовою. Пор. прим. 5.

³³ Можливо, що L. Взагалі документ писано на скору руку записуючи говорене, а тому читання документу натрапляє на труднощі.

Masse gelangen zu lassen. — Bei den Polen und auch den Grossrussen gilt Dragomanow als Utrasozialist; die russ. Polizei weisst ihn jedoch besser zu schätzen.

Wenn nun Briefe Dragomanows bei Kistiakowski gefunden wurden, so gibt dies wohl Anlass, diesen ob sozialistischer Verbindungen zu beschuldigen — allein damit ist noch kein Beweiss hergestellt, dass Kistiakowski wirklich Anarchist sei, und mit Dragomanow an einem Strange ziehe. Er dürfte wie früher Altukrainer sein. Die Ukrainer haben keinen Adel, sie sind durchgehends Demokraten — und als solche sind sie neben ihrer Nationalrichtung Feinde der herrschenden Grossrussen und zugleich der polnischen Grundherren. Für Russland dürfte Kistiakowski, soweit *Confident* ihn kennen gelernt habe — kaum anbieten Ein Agent der rus. Panslavisten könne er nicht sein. Er wird auch keine Kenntnis darüber haben ob Dragomanow jetzt 6000 Rub. von der russ. Regierung bezieht. Die Briefe Lawrows dürften mehr Beachtung verdienen. Dieser ist Nihilist und predigt den Terrorismus. Er ist Feind jeder staatlichen Ordnung ohne Rücksicht, ob *in* oder ausserhalb Russlands. Eine direkte Verbindung Kistiakowski's mit Lawrow, würde mir beinahe unerklärlich sein, meinte der *Confident*, denn dies wäre vollständiges Aufgeben der ukrainischen Nationalität.

Der Verein „Proswita“ in Galizien ist aber von den Jungruthenen, welche gegen die Polen und die Russen sind, gegründet worden, und deshalb eine Beziehung Kistiakowski's zu dem Verein „Proswita“ ganz natürlich, um so unbegreiflicher die Verbindung mit Lawrow.

Anmerkung

Die reine(?) ukrainefile Richtung würde die Verbindung mit Anarchisten und Sozialisten, um sie als Mittel für den Zweck zu verwenden, nicht ausschliessen.³⁴

³⁴ Примітка написана тою самою рукою, як і запис розповіді конфідента.